

מורה דרן

הוראת הערבית

והאסלאם

מבחר פירושים והארות על טקסטים מתוך הספרות הערבית הקלאסית – חלק א

ניצה בינדר

1 בנא הכעبة

זהו קטע מתוך סדרת קטעים, העוסקים ברקע התיאולוגי להתקדשות הכעבה באסלאם. בתוך הנושא של דת מונותאיסטית נכללים גם אברהם וישמעאל. לכעבה יש מקום מרכזי בנושא זה.

الأزرقي: שמו המלא: أبو الوليد أحمد الأزرقي. גדול ההיסטוריונים על מכה. מת בשנת 219 להג'רה / 834 לספירה. הוא אסף מסורות בספר أخبار مكة. הספר הועבר בעל פה מדור לדור, עד שהוקם בבגדאד, במאה השמינית, בית חרושת לנייר, ואז התחילו לכתוב את המסורות. הספר أخبار مكة הוא מקור קדום, המייצג מסורות שעברו בקרב האנשים.

89

89

حديث أ

זהו حديث, שנמסר מפי كعب الأخبار על הכעבה אחרי שהתאסלם, והוא אומר, شاء الله כבר חשב לבנות את הכעבה עוד לפני שנבראה האדמה. ממסורת זו עולה, שהכעבה היא אות קודם לבריאת השמים והארץ.

חדיֵת ב

ה־כֶּעֲבֵה מִסְמֶלֶת אֶת כִּיסָא הַכְּבוֹד שֶׁל אֱלֹהִים, וְהַאֲנָשִׁים הַמְקִיפִים אוֹתָהּ הֵם כְּמוֹ הַמְּלָאכִים הַמְקִיפִים אֶת כִּיסָא הַכְּבוֹד שֶׁל אֱלֹהִים. בְּמִסּוֹרֶת זוֹ מוֹפִיעַ הַאֲלֵמֶנֶט שֶׁל הַחֲטָא הַקְּדָמוֹן שֶׁל אָדָם הָרָאוֹן וְגִירוֹשׁוֹ מִגֵּן הָעֵדֶן. ה־כֶּעֲבֵה מוֹפִיעָה כְּאֵן כִּכְפָּרָה עַל הַחֲטָא הָרָאוֹן וְכִבְרִית בֵּין אָדָם הָרָאוֹן לְבֵין אֱלֹהִים.
أَذْكُرُنِي (ש' 6): הִזְכֵּר אֶת שְׁמִי בְּתַפִּילָה.
البيت الحرام (ש' 8): רָאָה קָטַע 2 לַהֲלֵךְ (إبراهيم عليه السلام بيني الكعبة - חֲדִיֵת ג), עֵמ' 11.

חדיֵת ג

יֵשׁ כְּאֵן שִׁימוֹשׁ בַּהֲפִלּוֹת, כְּדִי לַהֲדַגִּישׁ אֶת קְדוּשַׁת ה־כֶּעֲבֵה.
בְּמִסּוֹרֶת זוֹ יֵשׁ סְתִירָה מִהַמְּסוֹרֶת הַקּוֹדֶמֶת, הָאוֹמֶרֶת, שֶׁאָדָם הָרָאוֹן בָּנָה אֶת ה־כֶּעֲבֵה בְּפַעַם הָרָאוֹשׁוֹנָה.
أَحْجَجْ (ש' 9): זוֹהִי צוֹרָה רָאוֹשׁוֹנִית שֶׁל הַצּוֹרָה חֶجְג. לוֹ נִכְתַּב חֶגְגַּת فَحَجَّ, הִיָּה יִכּוֹל לַהֲיוֹצֵר בְּלִבּוֹל.

סִיכּוּם:

יֵשׁ כְּאֵן שְׁלוֹשׁ מִסּוֹרוֹת לְגַבִּי בְּנִיֵת ה־כֶּעֲבֵה:
מִסּוֹרֶת א': ה־כֶּעֲבֵה הִיֵתָה קְצָף.
מִסּוֹרֶת ב': אָדָם הָרָאוֹן בָּנָה אוֹתָהּ, וְעָשָׂה סְבִיבָה הַקְּפוּת.
מִסּוֹרֶת ג': ה־כֶּעֲבֵה הִיֵתָה קִיֵּמַת עוֹד לְפָנֵי בְּרִיָּאת הָעוֹלָם.
יֵשׁ כְּאֵן הַרְכָּבָה שֶׁל מִסּוֹרוֹת זוֹ לְצַד זוֹ. אֵינֵן חִיִּיבוֹת לַהֲתַאִים זוֹ לְזוֹ.

תּוֹפְעוֹת תַּחְבִּירוֹת

ש' 1: הַמִּילָה *إبن*¹:
ה־אֲלֵף בְּמִילָה *إبن* הוֹפְכַת ל־אֲלֵף וְصَلَة כִּאֲשֶׁר הִיא אֵינְנָה הָאוֹת הָרָאוֹשׁוֹנָה בְּמִשְׁפָּט.
אֲלֵף וְصَلَة מוֹשְׁמַטַת בְּמִילָה *إبن*, כִּאֲשֶׁר הִיא מוֹפִיעָה בְּצִירוֹף גִּינֵיֵאֲלוֹג, כְּלוֹמֵר כִּאֲשֶׁר שֵׁם הַבֵּן מוֹפִיעַ רָאוֹן, וְאַחֲרָיו מוֹפִיעַ שֵׁם הָאָב בִּיחְסַת

1 Wright, W., *A Grammar Of The Arabic Language*, Cambridge, 1967, חֲלֵק א', עֵמ' 20, 23, 249-250.

גניטיב (יחסה שלישית). חשוב לציין, שהצירוף כולו יוצר חלק של הנושא, או של הנשוא, או של תפקיד תחבירי אחר. דוגמה: **ضَرَبَ زَيْدٌ بْنُ خَالِدٍ سَعْدَ بَنِ عَوْفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ** - "זיד בן ח'אלד היכה את עוף בן עבד אללה" אבל אם השם השני אינו מקביל לשם הראשון, אלא יוצר חלק של הנשוא באופן ששני השמות ביחד יוצרים משפט מלא, נשאר **ה'אָלף וּסְלֵה**. דוגמה: **زَيْدٌ ابْنُ عَمْرٍو** - "זיד (הוא) בן עמרו", **عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ** - "עמר (הוא) בן אלח'טאב".

הערות:

א. גם במקרה הראשון של **אָלף וּסְלֵה** היא נשארת, אם מילה זו נמצאת בתחילת השורה.

ב. אם השם המופיע אחרי המילה **إِبْن** הוא שם האָם או הסבא, נשארת **ה'אָלף וּסְלֵה**, למשל:

عَيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ - 'ישו בן מרים', **عَازُ بْنُ مَنصُورٍ** - 'עמאר נכד מנצור'.
כך גם כאשר השם השני איננו שם האמיתי של האב, אלא שם משפחה או כינוי, למשל:

مُقَدَّادُ ابْنُ الْأَسْوَدِ - 'מקדאד בן אל'אסוּד' (השם האמיתי של **الْأَسْوَد** הוא **عَمْرُو**).
או אם לפני המילה **إِبْن** מופיע שם תואר, למשל:

مَيْمُونٌ - 'יחיא הנכבד בן מימון'
يَحْيَى الْكَرِيمُ ابْنِ رَدْبَى كَطْرَبِيِّ ابْنِ مُوسَى - 'רַדְבָא כמו בואש בן מוסא'.

שמות פרטיים היכולים לקבל תנויין מאבדים את התנויין בצירוף גיניאלוגי, למשל:
مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ خَالِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ.

ש' 1: **كَانَتِ الْكَعْبَةُ غَنَاءً عَلَى الْمَاءِ - خَيْرٌ كَانَ.**

ש' 2: **لَسَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ - מושא ישיר (ריבוי שלם נקבה**

אינו מקבל - 1.0).

بَارِعِينَ سَنَةً - تَمْيِيزُ الْأَعْدَادِ (השם אחרי המספרים 11-99 יבוא ביחיד וביחסה שנייה).

ש' 5: **سَتِينَ ذَرَاغًا - تَمْيِيزُ الْأَعْدَادِ** (השם אחרי המספרים 11-99 יבוא ביחיד וביחסה שנייה).

يَا رَبِّ - יש כאן תְּרַחִימ - השמטת הַי של כינוי מדבר בפנייה.

יש גם שמות פרטיים, שבהם נופלת האות האחרונה בפנייה, למשל:

حَارِثُ، فَاطِمَةَ. בפנייה: يَا حَارِثُ يَا فَاطِمَةَ.

ש' 7: إِلَى مَكَّةَ - שם מחוסר תנוי (מסתיים ב־ة) (ראה עמ' 35-36).

ש' 9: لَادَمَ - שם מחוסר תנוי. זהו שם שאיננו שם ערבי, והוא בעל יותר מ־3

עיצורים (ראה ראה עמ' 35-36).

بِرَّ حَجُّكَ - ברכות (וקללות) נאמרות בזמן עבר בהוראת עתיד.

ש' 10: بِالْفَيْ عَامٍ - שם אחרי מספרים המסתיימים בשני אפסים ומעלה יבוא

ביחיד והוא סומך למספר.

תרגום:

בניית הכעבה

א: בשם סעיד בן אלמסיב: אמר כעב אלאח'באר: הכעבה הייתה קצף על המים לפני שהאל ברא את השמים ואת הארץ בארבעים שנה, וממנה נפרשה האדמה.

ב: מפי אבן עבאס, שאמר: כאשר הוריד אללה יתעלה את אדם לארץ מגן העדן, היה ראשו בשמים ורגליו על הארץ, והוא כמו חוג (גלגל) השמים. הנמיד אותו אללה, יתעלה ויתהלל, עד לגובה של שישים אמה, ואז אמר (אדם): ריבון העולמים, מה קרה לי שאיני שומע את קולות המלאכים ואיני מרגיש אותם? אמר: (זה בגלל) חטאיך, אדם. אבל לך ובנה לי בית, ערוך הקפות סביבו, והזכר את שמי בתפילה סביבו (אמור الله أكبر), כפי שראית, שהמלאכים עושים סביב כיסאי. ניגש אדם, עליו השלום, עד שהגיע ל־מַכَّة, ואז בנה את הכעבה.

ג: נאמר לאדם: עֲלֵה לרגל! והוא עלה לרגל. פגשו אותו המלאכים, ואמרו: ולוואי ותתקבל עלייתך לרגל, אדם. הרי עלינו לרגל לבית הזה לפניך באלפיים שנה.

2 إبراهيم عليه السلام يبني الكعبة

על פי המסורת המוסלמית בנו אברהם וישמעאל את ה־כַּעֲבֵה כבניין אללה, ומאוחר יותר הכניס כַּעֲבֵה בֶּן אִזְרָאֵל את הפסלים הראשונים ל־כַּעֲבֵה, וגרם לטומאתה. כשמחמד הגיע, הוא השתדל להחזיר את המצב לקדמותו, ובין היתר טיהר את ה־כַּעֲבֵה מהאלילים.

זהו מקור מאוחר יותר מן המקור הקודם (أَخْبَار مَكَّةَ لِلأَزْرَقِيِّ – קטע 1), המציג את עניין בניית ה־כַּעֲבֵה כעבודת אברהם. כל המסורת המשפחתית של עם ישראל נמצאת כאן. ה־כַּעֲבֵה היא חלק מובן מאליו בפולחן הדתי המוסלמי. מבחינה זו יש לנושא זה חשיבות תיאולוגית רבה, כי האמונה המונותאיסטית נכנסת למסגרת ברורה.

حديث أ

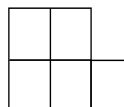
מסורת זו מוסרת, שה־כַּעֲבֵה נבנתה על ידי אברהם בעקבות השראה של האל על ידי השכינה. במסורת זו מובילה השכינה את אברהם אל המקום. יש כאן האנשה של השכינה. מופיע תיאור שלה: יש לה פרצוף, והיא בעלת שתי כנפיים, בדומה לעוף אגדי.

התיאור כאן הוא, שאברהם בונה את ה־כַּעֲבֵה, והשכינה מלווה אותו – היא נמצאת לפניו כמו עמוד האש, שליווה את בני ישראל בצאתם ממצרים. על פי מסורת זו, לא ברור היכן היה אברהם קודם לכן. אך השכינה מובילה אותו ממקום זה.

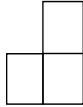
فَانْتَهَوْا إِلَى مَكَّةَ (ש' 3): יש כאן פועל בריבוי, ולפיכך ברור, שמדובר על יותר מאשר אברהם והשכינה. היה עמם לפחות עוד מישהו אחד.

حديث ب

על פי מסורת זו, אללה הוא אשר הכין לאברהם את מקום הבית. היו שם יסודות קודמים – אלה היסודות, שאותם בנה אדם. יסוד זה הוא הסלע הגדול, שאותו מצאו אברהם וישמעאל. אחרי שהם גילו יסוד זה, הם החלו לבנות את הבית. מסורת זו מוסרת איך בנה אברהם את ה־כַּעֲבֵה. הוא בנה אותה בצורה הבאה:

הוא ראה צורה זו על פי הדקל, שצורתו:

כשכל חלק מחזיק את האחר.

על פי מסורת זו, קדושת הַכֶּבֶּה היא כי אברהם אבינו וישמעאל בנו אותה.

پریدان أساس آدَمِ الْأَوَّلِ (ש' 6): יש כאן שני עניינים:

- א. **צורה:** נשאלת השאלה, למי מתייחסת המלה **الأوّل**? אם היא מתייחסת למלה **أساس**, יהיה ניקודה התחבירי **الأوّل**. אם היא מתייחסת למלה **آدَم**, יהיה ניקודה התחבירי **الأوّل**. שתי האפשרויות אפשריות. אולם לא מקובל לומר את הצירוף **آدَمِ الأوّل**. מקובל יותר לראות את המילה כמתייחסת אל המלה **أساس**.
- ב. **משמעות:** משפט זה יוצר את הקשר בין העובדה, שאדם הראשון בנה את הַכֶּבֶּה, לבין העובדה, שאברהם מחפש את היסודות הללו, כדי להמשיך לבנות מאותו המקום.

הסלע, שאותו מצאו אברהם וישמעאל, היה עצום כל כך, עד שרק שלושים איש יכלו לשאתו. במהלך הבנייה ישמעאל הוא המביא את חומר הלבנים, ואברהם בונה את היסודות על היסודות, שאותם בנה אדם הראשון.

عم (ש' 7): קיצור של **عَلَيْهِ السَّلَامُ**.

حديث ج

חשיבותה של מסורת זו היא בכך, שהיא מדברת על התקדשות **مَكَّة**, על העלייה לרגל ועל הַמָּקָם.

مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ (ש' 11): אבן קטנה שהתקדשה בגלל טביעת כף רגלו של אברהם הנמצאת עליה. טוענים, שלאברהם היה כוח רב כל כך, עד שהטביע את כף רגלו על האבן. זוהי אבן הנמצאת ליד הַכֶּבֶּה מול הדלת, וכיום היא מכוסה במבנה, שנועד לשמור עליה.

על פי קטע זה אירע נס, והמקום התרומם.

במסורת זו גילו של אברהם בזמן הבנייה הוא 100. על פי מסורת זו אברהם הוא
المؤذن הראשון בעולם. באסלאם היה بلال المؤذن הראשון.
מתוארת כאן עבודת المؤذن כפי שהייתה, לפני שהתחילו להשתמש ברמקולים: הוא
מכניס את אצבעותיו לאוזניו, ופונה מזרחה ומערבה תוך כדי הקריאה לתפילה.
העבודה מתוארת באמצעות הפעלים: نادى ... وأدخل ... وأقبل ... وقال.

البيت العتيق (ש' 13): בקטע הקודם מתוך: أخبار مكة للأزرقي – קטע 1, מסורת ב' (עמ' 6
לעיל), הופיע המושג البيت الحرام. כאן מופיע המושג البيت العتيق. יש שתי אפשרויות
להסביר מונח זה:
א. 'הבית העתיק' – בגלל הבית, שבנה אדם הראשון 2,000 שנה קודם לכן.
ב. 'הבית הנבחר'.

حديث د

חשיבותה של מסורת זו היא בכך, שה-صحة مكة היו מקודשות עוד לפני ירושלים,
מדורי דורות.
לפי האסלאם, إسحق ويعقوب والأسباط وموسى הם גם נביאי האסלאם (ולא רק נביאי
היהדות). יש כאן ניסיון להכניס את אברהם, יצחק, יעקב והשבטים להיסטוריה
של התפתחות הדת האסלאמית.
קטע זה יוצר קשר עם כל דמויות היסוד בתרבות היהודית.

אצל الأزرقي מדובר על עשרה דורות של בוני הכعبة²:

1. המלאכים;
2. אדם הראשון;
3. ית;
4. אברהם וישמעאל;
5. העמלקים;
6. שבט جرهم;
7. قصى بن كلاب;
8. שבט قريش (שבטו של מחמד);

9. عَبْدُ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ;

10. الْحَجَّاجُ بْنُ يُوْسُفَ.

על פי המסורת השתתף גם הנביא עצמו בבניית הכֶּעֶבֶה.

שרה לא הייתה מרוצה מהתעניינות אברהם בסלע ובישמעאל, וכנראה בגלל זה עלתה עמו לרגל.

לאחר שסיים אברהם לבנות את הכעבה, הוא נסע ל־الشַׁמׁ.

תופעות תחביריות

ש' 1: إسماعيلُ وإبراهيمُ – שמות מחוסרי תנוּיַן (ראה עמ' 35-36).
ثلاثين سنةً – تَمَيِّيزُ الأَعْدَادِ (השם אחרי המספרים 11-99 יבוא ביחיד וביחסה שנייה).

ש' 2: أَنْ أَيْنَ – أَنْ الْمَفْسَّرَةِ – משמשת להצגת דיבור ישיר.

ש' 3: أَنْ أَتَّبِعْ – ראה בשורה הקודמת.

ש' 10: يَارَبِّ – יש כאן تَرْخِيمٌ – השמטת ה־י של כינוי מדבר בפנייה (ראה עמ' 8 לעיל).

ש' 12: حَتَّى كَانَ أَطْوَلَ الْجِبَالِ – خَبَّرَ كَانَ נסמך.

جَهَّهُ شَرْقًا وَعَرَبًا – ظَرَفٌ מְקָא.

ש' 16: حُلَّ الْحَجَامِ – ظَرَفٌ זְמַאן + סוּמְךָ.

سَارَةٌ – שם מחוסר תנוּיַן (מסתיים ב־ة) (ראה עמ' 35-36).

إِسْحَاقُ وَيَعْقُوبُ – שמות מחוסרי תנוּיַן (ראה עמ' 35-36).

مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ – על השם إِبْنٌ ראה קטע 1 לעיל, עמ' 7.

عِمْرَانَ – שם מחוסר תנוּיַן (ראה עמ' 35-36).

תרגום:

אברהם, עליו השלום, בונה את הכעבה

א: כאשר הגיע ישמעאל לגיל 30, ואברהם אז בן 100, ציווה אללה יתעלה על

אברהם: בְּנֵה לִי בַיִת! אמר אברהם: ריבונִי, היכן אבנה אותו? ציווה עליו אללה:

לך בעקבות השכינה (שהיא רוח בעלת פנים ושתי כנפיים), וכך הגיעו ל־مَكَّةَ.

ב: ירד ישמעאל למקום הבית, אשר הכין אללה יתעלה לאברהם. מקום הבית

הוא גבעה אדומה, המשקיפה על סביבותיה. חפרו אברהם וישמעאל – תפילת

אללה עליהם וברכתו – את יסודות הבית, כשהם מתכוונים (להגיע) ליסודות

הראשונים של אדם, ומצאו סלע, שרק שלושים איש יכולים לשאתו. חפרו עד שהגיעו ליסודות אדם (עליו השלום)... וישמעאל החל להביא את האבנים, ואברהם – לבנות.

ג: אמר אבו ג'הם: לאחר סיימו לבנות, ציווה אברהם לקרוא לאנשים לתפילה באמצעות העלייה לרגל, ואמר: ריבוני, מה יעביר קולי? אמר אללה ירומם ויתעלה: קרא להם לתפילה, וההודעה (מוטלת) עלי. עלה (אברהם) אל המקום, והמקום התרומם עמו עד שהיה ההר הגבוה ביותר. קרא (אברהם), הכניס את שתי אצבעותיו באוזניו והפנה פניו מזרחה ומערבה באומרו: אנשים, אתם צויתם לעלות לרגל אל הבית המובחר, ולכן ענו לריבונכם ירומם ויתעלה! השיבו לו אלה שתחת שבעת הימים וממזרח וממערב: "לפקודתך, אללה, לפקודתך" ("נעשה ונשמע").

ד: כאשר סיים אברהם את העלייה לרגל, הלך לביתו באלשאם, ונהג לעלות לרגל אל הבית כל שנה. שרה עלתה אליו לרגל, יצחק, יעקב, בני יעקב (אבות השבטים), הנביאים וכן הלאה, ו(גם) משה בן עמרן עלה אליו לרגל.

3 إبراهيم يزور ابنه إسماعيل

בקטע זה רואים את יחסי אברהם-ישמעאל. קטע זה מצוי גם בפרקי רבי אליעזר, כאשר מדברים על הקשר של אבותינו עם המדבר³.

ישמעאל חי במדבר, ואברהם בא לבקר. זוהי הפגישה הראשונה והאחרונה בין אברהם לבין אשת ישמעאל הראשונה.

האישה הראשונה תיארה את אברהם בפני ישמעאל בתיאור שלילי: *جاء شيخ كذا وكذا (שורות 4-5)*. בביטוי *كذا وكذا* משתמשים כאשר התיאור הוא שלילי. לא רוצים לחזור על המילים השליליות או על דברי הגנאי, ולכן אומרים *كذا وكذا*. זהו ביטוי מזלזל.

האישה השנייה תיארה אותו בתיאור חיובי: *جاءنا شيخ حسن الهيئة (שורה 18)*. מסיפור זה משתמע, שכלותיו של אברהם – נשות ישמעאל – לא מכירות אותו. האישה השנייה היא אופטימית יותר.

3 ראה **ביטאון למורה לערבית מס' 23**, כתבות של שלמה אלון, מפמ"ר ערבית ועולם הערבים והאסלאם, עמ' 174-185, ושל עידית בר, עמ' 213-218.

أَمْرِي (ש' 5): האישה (הראשונה) אומרת מילה זו במרירות. זוהי אישה מתלוננת, טרדנית, וכנראה זועפת תמיד. אברהם הרגיש בכך, וציווה על ישמעאל לגרשה. מתגלה כאן האופי הפטריארכלי של המשפחה – האב מצווה והבן מציית. השפעת אברהם על ישמעאל היא מוחלטת.

منهم (ש' 6): מדובר על אישה אחרת מאותו השבט – שבט جُرْهُم. הנשים בשבט זה היו הנשים היפות ביותר. כמו כן, הן היו הבנות הטובות ביותר גם מבחינת النَّسَبِ وَالْحَسَبِ. כלומר מדובר בנשים 'גזעיות'!

لَحْم (ש' 9): המאכל הבסיסי. אצל רועה הצאן (הערבי) המאכל הבסיסי הוא הבשר, ואצל החקלאי (היהודי) המאכל הבסיסי הוא הלחם. בשתי השפות (ערבית ועברית) יש שימוש באותו השורש לציון המאכל הבסיסי.

כשאברהם אומר لَا أَسْتَطِيعُ النَّزُولَ (ש' 11) אין זאת משום שהוא חסר כוח, אלא כנראה משום ששרה השביעה אותו, שאם הוא נוסע לְעֶרְב, כף רגלו לא תדרוך על אדמתה. לפיכך אין הוא יורד מעל בהמת הרכיבה שלו, ובדרך זו אינו מפר את שבועתו.

אם זה כך, זה סותר את המסורת המופיעה בקטע הקודם (קטע 2 – إبراهيم عليه السلام بيني الكعبة) הטוענת, ששרה עלתה עמו לרגל בכל שנה. אך למרות הסתירה קיימות שתי המסורות זו בצד זו.

الْمَقَام (ש' 12): יש כאן תיאור של مَقَام إبراهيم. יש כמה מסורות לגבי טביעת כף הרגל על האבן:

א. מייחסים את טביעת כף הרגל הזו לאברהם אבינו.

ב. כל אבן, שהייתה בה טביעת רגל או יד, הייתה כנראה מקודשת באסלאם.

בתיאור שתי הנשים יש תקבולות ניגודיות:

אישה ראשונה	אישה שנייה
תיאור האורח: תיאור המצב בבית:	תיאור האורח: תיאור המצב בבית:
شَيْخٌ لِّذَاؤِكَذَا* = عَجُوزٌ شَرٌّ	شَيْخٌ حَسَنٌ الِهَيْئَةِ خَيْرٌ
ضَيْقٌ وَشِدَّةٌ	نِعَمٌ وَسَعَةٌ
مَعْسוּי שֶׁל יִשְׁמַעְאֵל: הוֹרָאת אַבְרָהָם לִישְׁמַעְאֵל:	מַעְסוּי שֶׁל יִשְׁמַעְאֵל: הוֹרָאת אַבְרָהָם לִישְׁמַעְאֵל:
خَرَجَ يَتَصَيِّدٌ** فَارِقٌ	خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا*** أَمْسِكَ
غَيَّرَ أَنْ أَفَارِقَكَ	تَبَّتْ أَنْ أَمْسِكَ

בחברה המדברית, הטרומ-אסלאמית, היה מעמד האישה גבוה מאוד. על האוהל היה תמיד סימן, האם הגבר רצוי באוהל אשתו, או לא. הגבר היה יוצא למסעות ציד ארוכים, ולכן כשהיה חוזר, יכול היה לראות, שאין הוא רצוי בביתו על פי היעדר הסימן על האוהל.

תופעות תחביריות

- ש' 1: إبراهيم... وإسماعيل - שמות מחוסרי תנוין (ראה עמ' 35-36).
- ש' 7: سَمِ مَرَّةً ثَانِيَةً - ظَرْفُ زَمَانٍ + שם התואר שלו.
- ש' 10: وَأَنْتَ يَا أَبَ اللَّهِ تَعَالَى - ברכות (וקלות) נאמרות בזמן עבר בהוראת עתיד.
- ש' 11: بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ - ראה בשורה הקודמת.
- ש' 11: رَحِمَهُ إِلَهُ - ראה שורה 10 לעיל.
- ש' 11-12: فَإِنِّي أَرَاكَ شَعِثًا - חָל.
- ש' 17: صَلَاحَ الْبَيْتِ - נושא של إِنَّ + סומך.
- ש' 18: فَإِنَّ بِهَا هَيْئَةً - إِضَافَةٌ غَيْرُ حَقِيقِيَّة.

* ביטוי מזלזל.

** הביטוי יִטְעַן מראה על אנוכיות, כאילו הוא יצא לצוד לעצמו.

*** הביטוי יִטְעַן לָנָא מראה, שישמעאל דואג למשפחה כולה, ולא רק לעצמו.

תרגום:

אברהם מבקר את בנו ישמעאל

לאחר שנישא ישמעאל, בא אברהם ולא מצאו. שאל את אשתו על אודותיו, והיא אמרה: הוא יצא לצוד. שאל אותה על חייהם, והיא אמרה: רע לנו, אנחנו במצוקה ובקשיים, והתלוננה בפניו. אמר: כאשר יבוא בעלך, ברכי אותו לשלום, ואמרי לו: שנה את מפתן ביתך! כאשר חזר ישמעאל, כאילו הרגיש במשהו, ואמר: האם בא אליך מישהו? אמרה: כן, בא זקן אחד, וציווני לברכך לשלום, והוא אומר לך: שנה את מפתן ביתך! אמר: זה אבי, והוא ציווה עלי להיפרד ממך. לכן הצטרפי אל משפחתך! גירש אותה (נתן לה גט), והתחתן עם אישה אחרת מהם.

בא אליהם אברהם פעם נוספת, ולא מצא את ישמעאל. שאל את אשתו היכן הוא, והיא אמרה: יצא לבקש בעבורנו פרנסה. אמר: מה מצבכם? אמרה: טוב לנו, אנחנו (חיים) ברווחה, ושיבחה את אללה יתעלה. אמר: מה אתם אוכלים? אמרה: בשר ומוצרי חלב. אמר: ומה אתם שותים? אמרה: מים. אמר: האם יש לכם גרעיני חיטה? אמרה: כן, בעזרת השם, אנחנו חיים טובים. אמר: אללה יברך אתכם. אמרה: יָד, אללה ירחם עליך, אכול ושתה! אמר: אינני יכול לשהות. אמרה: הריני רואה, שאתה פרוע שער, האם (אינך רוצה ש) ארחץ את ראשך ואמשחנו בשמן? אמר: בוודאי, אם זה רצונך. הביאה את הַמֶּמֶלֶךְ, שהוא באותה עת אבן לבנה המונחת בבית ישמעאל, והוא הניח עליו את רגלו הימנית, והגיש לה את מחצית ראשו, בעודו (יושב) על בהמת המשא שלו. רחצה את מחצית ראשו הימנית, וכאשר הסתיים (הדבר), העבירה בעבורו את הַמֶּמֶלֶךְ, והוא הניח (עליו) את רגלו השמאלית, והיא רחצה את מחצית ראשו השמאלית. עקבות כף הרגל על הַמֶּמֶלֶךְ – מאז. כאשר סיימה האישה לרחוץ את ראשו, אמר לה: כאשר יבוא ישמעאל, ברכי אותו לשלום, ואמרי לו: חִזַק את מפתן ביתך, כי באמצעותו יהיה הבית תקין! כאשר בא ישמעאל, שאל אותה: האם בא אליך מישהו אחרי שהלכתי? אמרה: כן, בא אלינו זקן יפה מראה, ושאל אותי עליך. סיפרתי לו, והוא שאל אותי על חיינו. סיפרתי לו שטוב לנו, והוא מברך אותך, ומצווה עליך לחזק את מפתן ביתך. אמר: זה אבי, ואת המפתן. הוא ציווה עלי להחזיק בך.

6 וְסִיֵּה חֲבֵר וְאִמְרֵי הַקַּיִס

הנושא של וְסִיֵּה (ברבוי וסאיה) – צוואה הוא פרק ספרותי מיוחד בספרות הערבית.

אמרוֹ הַקַּיִס (כותרת): משורר ג'אהלי מפורסם. חי בתקופת הג'אהליה, והיה גדול המשוררים בתקופה זו. הוא היה מצאצאי מלכי תימן הקדומים. אביאביו היה המלך חַרְת מִכְנֵדֶה. אביו שלט זמן מה על בְּנוֹ אֲסַד בערב המרכזית, אך לבסוף הם מרדו בו עקב יריבות פוליטית בין כְּנֵדֶה הַחַיֵּרֶה. הוא עצמו היה בן מלך צעיר שטוף בתענוגים, אך לא מפונק, שתיאר בעיקר חוויות אהבה וציד. אגדות רבות נפוצו עליו. הוא כונה אִמְרֵי הַשְּׁעֵרָא.

(ש' 2-3): מה שמשמע מתוך דברים אלה של חֲבֵר הוא, שהאב כבר ידע, שהשליח יגיע אל אמרוֹ הַקַּיִס, וְאִמְרֵי הַקַּיִס יקבל את הצוואה, כי הוא הכיר את בניו. قُدُورِي (ש' 4): נושא הקדרות הגדולות מראה על עושר רב: הקדרות היו מנחושת והן היו גדולות ויקרות מאוד. הן נועדו לבישול אוכל לאנשים רבים. فَأَخَذَ التَّرَابَ فَوَضَعَهُ عَلَى رَأْسِهِ (ש' 6): כמו מנהגי האבלות אצל היהודים. ... إِلَى نَافِعِ ابْنِهِ (ש' 6): בקריאה מוסיפים תנועת עזר כְּסֵרֶה (-) בסוף המילה נָفֵעַ, כדי למנוע את הגיית השווא שב־تَوَيْن ומיד אחריו את השווא באות ב במילה ابْنِهِ. مَا كُنْتُ لِأُفْسِدَ عَلَيْكَ دَسْتًا (ש' 9-10): לא רציתי לקלקל לך את המשחק. לא אדם כמוני יגרום לך להפסיד ניצחון בטוח, כשהוא כבר בידך. لِأُفْسِدَ (ש' 9): لَامُ الْجُحُودِ = לَامُ النَّفْيِ: ל המופיעה אחרי مَا كَانَ/لَمْ يَكُنْ ואיננה לתיאור סיבה. אחריה יבוא المضارع المنصوب. دَسْتُ (ש' 10): מהלך המוביל לניצחון.

בתקופת הג'אהליה אם המזל היה מוליך בכיוון מסוים, לא הפסיקו אותו. זאת, בניגוד למה שאירע ב־وَقَعَةُ صِفِّين, כאשר כוחות מְעַוֵּיֶה היו על סף הפסד, ואז הרימו את הקוראנים על כידוניהם, ואמרו: الله ישפוט בינינו (ראה קטע 38 להלן, עמ' 119-121).

גזיזת ציציות הראש (שורה 11): גזיזת ציציות הראש היא סימן להשפלה. היא מסמנת, שאנשים אלה היו בידיו, והוא שחרר אותם (ולא הרגם), כלומר נתן להם חיים.

יש מסורת הטוענת, ש'אמרؤ القيس הצליח להרוג 99 איש, ואת האיש ה-100 לא הצליח להרוג, אלא רק לפצוע. ואז הוא נגח בו. כל המספרים בספרות הקדומה הם מספרים סימטריים – טיפולוגיים: 6, 40, 100, 300.

תופעות תחביריות

כותרת: **إِمْرُؤُ الْقَيْسِ** – השם **إِمْرُؤُ الْقَيْسِ** יבוא בשלוש היחסות בהתאם לתפקידו התחבירי במשפט. הניקוד התחבירי יתבטא גם באמצעות שינוי האות האחרונה של השם:

יחסה ראשונה: **إِمْرُؤُ الْقَيْسِ**

יחסה שנייה: **إِمْرَأَ الْقَيْسِ**

יחסה שלישית: **إِمْرِي الْقَيْسِ**.

ה'אָלֶף הראשונה הופכת ל'וֹסֶלֶה, אם היא איננה האות הראשונה במשפט. ש' 2-3: **فَإِنْ بَكَى وَجَزَعٌ فِى بَالِهِ عَنَّهُ - جَمَلَةٌ شَرْطِيَّةٌ** עם שבירת התנאי באמצעות האות **فَ** (הסיפא של הפסוקית כוללת פועל בציווי).

ש' 3: **وَاحِدًا وَاحِدًا - مَفْعُولٌ مُطْلَقٌ**.

ש' 4: **أَصْعَدَ هُمْ - خَبَرَ كَانَ**.

ש' 6: **فَأَصْعَدَ الْوَحْدًا وَاحِدًا - رَأَى ش' 3** לעיל. **فَأَصْعَدَ فَا دَفَعَ إِلَيْهِ سَلَاحِي ... - جَمَلَةٌ شَرْطِيَّةٌ** (ראה ש' 2-3 לעיל).

תרגום:

צוואת חג'ר אבי אמרו אלקיס

אמר אבן אלסכית: כאשר דקר האיש האסדי (איש משבט אסד) את חג'ר, והוא גסס, הוא כתב צוואה, ומסר את מכתבו לאדם, ואמר לו: לך אל בְּנֵי נַאפֶע, שהיה הגדול בבניו. ואם יבכה ולא יוכל להבליג – הנח לו. ועבור על פניהם (של בְּנֵי) אחד אחד (ובְּחֵן אותם אחד אחד)! עד שתבוא אל אמרו אלקיס, שהיה הצעיר ביותר. ומי מהם שיבליג על כאבו, תן לו את נשקי, סוסי, קדרותי (כלי הבישול שלי) וצוואתי. בצוואתו הבהיר מי הרגו, ואיך היו הדברים. יצא האיש במהירות עם הצוואה אל נאפע בנו. לקח (נאפע) חול, ושם אותו על ראשו. אחר כך עבר על פניהם אחד אחד, אבל כל אחד מהם עשה כך (כמו נאפע), עד שהגיע לאמרו אלקיס, ומצאו עם אחד מחבריו לשתיית יין כשהוא שותה יין ומשחק בקובייה. אמר לו: חג'ר נרצת. אבל הוא (אמרו אלקיס) לא פנה אליו. אבל חברו הפסיק לשחק. אמר לו אמרו

אלקיס: זרוק את הקובייה, והוא שיחק. רק כאשר סיים חברו (לשחק), אמר לו: אני לא אדם כזה, שיקלקל לך את מהלכך המוביל (לניצחון). אחר כך שאל את השליח בדבר אביו, והוא הודיע לו, ואז אמר (אמרו אלקיס): יין ונשים אסורים עלי, עד שאהרוג מאה מבני אסד, ואגוזו ציציות ראשיהם של מאה.

7 אמרוֹ الْقَيْسِ يَسْتَقْسِمُ عِنْدَ ذِي الْخَلْصَةِ

إِمْرُؤُ الْقَيْسِ (כותרת): חי בתקופת הג'אהליה, והיה גדול המשוררים בתקופה זו. הוא צאצא של המלך האחרון של כַּנְدָה, שהייתה ממלכה קטנה מצפון לממלכות שְבַא וְחִימַר. שירו המפורסם ביותר הוא *قَفَا نَبِيي*. *إِمْرُؤُ الْقَيْسِ* הלך להילחם נגד *بَنُو أَسَد* ומלך *الْحَيْرَةَ*, שהרג את אביו (ראה קטע 6 לעיל, עמ' 24). הוא אינו מאמין באלילים, ולפיכך התנהג עמם בצורה שבה התנהג. הוא מכונה *أَمِيرُ الشُّعْرَاءِ*.

بُنُ الْحَمِيمِ (ש' 1): שר בממלכת כַּנְדָה.
وَيُرْمَلُ

שלוש ערי הספר:

- א. *الْحَيْرَةَ* – שמרה על פרס.
- ב. *عَسَّان* – שמרה על ביזנטיון.
- ג. *كَنْدَةَ* – שמרה על חִימַר, שהיא תימן העתיקה.

شَذَّاد (ש' 1): נוכרים (אנשים שנפלטו מהשבטים).
بَنُو أَسَد (ש' 2): שבט ערבי בצפון ערב.

הייתה מחלוקת קשה בין השבטים הצפוניים לבין השבטים הדרומיים. יש אומרים, שבין המחלוקות בין סוריה לעיראק עד היום יש משקעים של המאבקים בין הצפון לדרום.

تَبَّالَةَ (ש' 2): מקום המרוחק שישה ימים מהעיר *أَلطائف* (את המרחק נהגו למדוד על פי זמן הרכיבה ממקום למקום).

תופעות תחביריות

- כותרת:** על השם **إِمْرُؤُ (الْقَتَيْس)** – ראה קטע 6 לעיל, עמ' 25.
השם **ذُو (الْخَلَصَةِ)** הוא אחד מתוך **الأسماء الخمسة**.
- ש' 1: **قَرْمَلُ بْنُ الْحُمَيْمِ** – על השם **إِبْن** ראה קטע 1 לעיל, עמ' 7.
حَمِيرٍ – שם מחוסר תנוין (ראה עמ' 35-36).
- ש' 2: **تَبَالَةَ** – שם מחוסר תנוין (מסתיים ב־ة) (ראה עמ' 35-36).
- ש' 3: **تُعْظَمُهُ** – התאם נקבה למילה **عَرَب** (ראה הסבר בקטע 4 לעיל, עמ' 18).
...**تُعْظَمُهُ، يُقَالُ لَهُ ذُو الْخَلَصَةِ** – جملة صفة.
- ש' 6: **لَوْ أَبُوكَ قَتَلَ مَا عَقَّتَنِي** – משפט תנאי בטל.

תרגום:

אִמְרוּ אֶלְקִיס שׁוֹאֵל בְּעֵצַת [הַאֲלִיל] דְּיוֹ אֶלְחִ'לְצָה

קרמל בן אלחמים שלח נגד אמרו אלקיס צבא מחמיר, והצטרפו אליו נוכרים (שנפלטו מהשבטים) מ(מרכז) חצי האי ערב. שכר אנשים (צבא), והלך עמם אל בני אסד (יצא נגדם). עבר בתבאלה, ושם (היה) פסל, שהערבים מפארים אותו (עובדים לו), ושמו ד'ו אלח'לצה. ביקש את גורלו ממנו באמצעות חציו, שהם שלושה: המצווה, האוסר והמתמהמה (יושב בחוסר מעש). סובב אותם, ויצא האוסר. אחר כך סובב אותם (שוב), ויצא האוסר. אחר כך סובב אותם (שוב), ויצא האוסר. אחר כך סובב אותם (שוב), ויצא האוסר. אסף אותם ושב, והכה בהם בפני הפסל ואמר: לו אביך נרצח, לא היית מעכב בעדי. אחר כך יצא וניצח את בני אסד.

10 « تَابَّطُ شَرًّا »

تَابَّطُ شَرًّا (כותרת): שמו האמיתי: **ثَابِتُ بْنُ جَابِرِ بْنِ سُفْيَانَ**. היה משורר ג'אהלי. הוא כונה בשם **تَابَّطُ شَرًّا**. נודע במהירות ריצתו ובתעלוליו. השתייך לאחד מהשבטים הצפוניים. הוא התפרסם בעיקר בגלל שירו, שהוא קינה על רצח דודו.

حديث أ

سَاتِيكَ (ש' 1): בתּס יש אלמנט של איום.
בקטע זה פונה **تَابَّطُ** שרًّا אל חברותיה של אמו.

זוהי הגרסה הגברית של הקטע.

בשני הקטעים אנו רואים ניסיונות להסביר את השם, כאשר השם הוא שם מאובן: מְרַכֵּב־إِسْنَادِي.

מְרַכֵּב־إِسْنَادِي = הרכב פרדיקטיבי: שתי מלים, שאחת מהן מתחברת אל השנייה, וביחד הן יוצרות משפט שמני (أَلْبَدْرُ طَالَعٌ – שם פרטי) או משפט פעלי (تَابَطَ شَرًّا – שם פרטי). שם פרטי זה מנוקד מבחינה תחבירית בהתאם למקומו במשפט, אך רק במבנה העומק של המשפט. במבנה השטח נשאר ניקודו כפי שהוא.

לפי Wright⁴, כדי ששם פרטי יהיה מחוסר תְּנוּיִן צריכות להיות שתי סיבות ביחד, או יותר. בסך הכול יש תשע סיבות מדוע שם יכול להיות מחוסר תְּנוּיִן:

1. أَلْعَلَمِيَّة – היותו שם פרטי.
2. أَلْوَصْفِيَّة – היותו שם תואר.
3. أَلْعُجْمَةِ – היותו מלה זרה.
4. أَلتَّرَكِيْب – היותו מורכב מהקטגוריות של أَلْمَرْكَبُ الْمَرْجِي.
5. أَللَّغِيَّةُ الْمَلَكِيَّةُ الْمُنْفِيَّةُ أَوْ الْمَعْنَى – היותו נקבה בכוח, בצורה או במשמעות.
6. أَللَّغِيَّةُ الْمَلَكِيَّةُ الْمُنْفِيَّةُ أَوْ الْمَعْنَى – היותו מסתיים בסימט -ان, אשר דומה לסימט הנקבה -اء.
7. كَوْنُهُ جَمْعًا لَيْسَ عَلَى زَيْتِهِ وَاحِدٌ – היותו ריבוי של צורה, שאינה קיימת בלשון כיחיד مَسْأَلَةٌ، مَصَابِيحٌ – אין צורת יחיד של שם עצם במשקל مَفَاعِلٌ או مَفَاعِلُ.
8. أَلْعَدَلُ عَنْ صِيغَةٍ إِلَى أُخْرَى – היותו גלגול מצורה אחת לאחרת (عَمْرٌ لَعَبْرٌ גלגול – مَعْدُول – مَعَامِرٌ).
9. وَزْنُ الْفِعْلِ – היותו במשקל של פועל.

כל צירוף של שתי סיבות או יותר מונע משם עצם לקבל תְּנוּיִן, למשל:

1. أَلْعَلَمِيَّةٌ + -ان : عَثْمَانٌ .
2. أَلْعَلَمِيَّةٌ + التَّرَكِيْبُ : بَعْلَبَكُ .

3. אֲלֵמִיָּהּ + הַתְּנִיטִי:
 א - לְפָאָה וּמִעֲנִי: פֶּאֶמֶה.
 ב - מִעֲנִי לֹא לְפָאָה: יָב.
 ג - לְפָאָה לֹא מִעֲנִי: תִּלְחָה.
 4. אֲלֵמִיָּהּ + וְזֶן הַפְּעֵל: יָד.
 5. אֲלֵמִיָּהּ + אֲעֲדֵל: עֲמֵר.
 6. אֲלֵמִיָּהּ + הַעֲגֵה: בְּטֵרֵס. חוץ מהשמות נוּחַ, מוּטָה ושמות זרים אחרים, הכוללים שלושה הגאים, כשההגה השניי שואי או נח (שמות הכוללים הברה אחת).
 7. הַלְוֹסִיָּהּ + אֲעֲדֵל: אַחֲרֵר.
 8. הַלְוֹסִיָּהּ הַסִּימָה - אֵן: שְׂמֹת תוֹאֵר בְּמִשְׁקַל וְעֵלָן, בְּנִקְבָה פֻּעִלִי.
 9. הַלְוֹסִיָּהּ + וְזֶן הַפְּעֵל: שְׂמֹת תוֹאֵר בְּמִשְׁקַל אֲפַעֵל.

תופעות תחביריות

- ש' 1: כָּל אֶחְוַתְּךָ יָאֵתִימִי בְּשִׁי' , אִזָּא רָאח - חֵמֶה שְׂרִטִיָּהּ. בְּמִשְׁפַּט זֶה קוּדֵם הַ-חֵמֶה לְ-שְׂרִט, וְלִכֵּן לֹא חֵלָה הַשְּׂפַעַת מִיַּלַּת הַתְּנִיטִי עַל הַ-חֵמֶה.
 עֵינֶיךָ - חֵרֶף אִסְתִּינָה + הַמִּסְתִּי. הַמִּלָּה עֵינֵי מְנוֹקְדָת בַּ- כִּיּוּן שֶׁהִיא מוֹפִיעָה בְּמִשְׁפַּט חֵיּוּבִי.
 ש' 2: אֶלְיָמֶה - חֵרֶף זְמָן.
 אֶפְעֵי - שֵׁם מְחוּסֵר תְּנוּיִן. מוֹשָׂא יִשִּׁיר.
 ש' 3: מְתָבְטָא - חָל.
 פְּתִסְעֵינָ - הַתְּאֵם בְּמִסְפָּר לְמִיֶּלֶה אֶפְעֵי. הַתְּאֵם זֶה אֶפְשָׁרִי בְּמִקְרָה שֶׁל הָאִנְשָׁה.
 ש' 7: חֵלְמָה - שֵׁם מְחוּסֵר תְּנוּיִן.
 ש' 8: בְּחָחָן - שֵׁם מְחוּסֵר תְּנוּיִן.

תרגום:

«תָּבְטָא שְׂרָא» - נִשָּׂא רַעָה תַּחַת בֵּית שַׁחִי

א: אִמְרָה לּוֹ אִמּוֹ: כָּל אַחִיד מְבִיאִים לִי מִשְׁהוֹ כְּשֶׁהֵם הוֹלְכִים, חוּץ מִמֶּךָ. אִמְרָה לָהּ: הַלֵּילָה אֵבִיא לָךְ מִשְׁהוֹ. הַלָּךְ וְצָד נַחֲשֵׁי אֶפְעָה רַבִּים, מִהַגְדוּלִים בִּיּוֹתֵר שִׁיכּוֹל. הַלָּךְ וְשֵׁם אוֹתָם בְּתִיק, כְּשֶׁהוּא נוֹשֵׂא תַּחַת בֵּית שַׁחִי, וְהַשְּׁלִיכּוֹ לְפָנֶיהָ. הִיא פִּתְחָה אוֹתוֹ, וְהֵם (הַנַּחֲשִׁים) רָצוּ בְּבִיתָהּ. הִיא (אִמּוֹ) קִפְצָה וִיצְאָה. אִמְרוּ לָהּ

נשות השכונה: מה הביא לך ת'אבַת? אמרה: הוא הביא לי נחשי אפעה בתיק.
אמרו: כיצד נשא אותם? אמרה: נשאים תחת בית שחיו. אמרו: נשא רעה תחת
בית שחיו. נדבק לו (השם) תָאָבַט שְׂרָא.

ב: אין זה אלא שהוא פונה תָאָבַט שְׂרָא כי – כפי שסופר לנו – הוא פגש גול (ישד) בלילה
אפל במקום הנקרא רְחָא בְּטַחָאן בארץ הַדְ'יָל, והוא (הגול) חסם בפניו את
דרכו. הוא (תָאָבַט שְׂרָא) נשאר במקומו עד שהרגו (את הגול), וישן עליו. כאשר האיר
הבוקר, נשאו תחת בית שחיו, והביאו לחבריו. הם אמרו לו: נשאת רעה תחת
בית שחיד.

13 الخيل عند العرب

عَبِيدَةَ (ש' 1): שמו האמיתי: مُعَمَّرُ بْنُ الْمُثَنَّى الْبَصْرِيُّ. נולד כ־מֵוָלִי לשבט قُرَيْش במשפחת
عَبِيدَةَ عَلِيِّ مُعَمَّر. הוא חי בעיר أَلْبَصْرَةَ. מוצאו מיהודי בבל. הוא היה מגדולי המלומדים
בהיסטוריה. הוא אסף אוסף ידיעות מקיפות על תולדות השבטים לפני צמיחת
האסלאם. הוא המקור היחיד, שממנו שאבו ההיסטוריונים בדורות הבאים חומר
למחקריהם (על תקופה זו).

كِتَابُ الْخَيْلِ הוא ספרו היחיד של ^{أَبُو عَمَّ}عَبِيدَةَ, שהגיע אלינו מכל חיבוריו. הוא מציין בו
את תכונות הסוסים, את צבעיהם, את חסרונותיהם ואת השירים, שחיברו עליהם
הערבים.

הוא כתב גם פירוש לקוראן, שהוא הפירוש העתיק ביותר שנשאר בידינו (אף על
פי שהיו פירושים של פרשנים קדומים יותר). פירוש זה נקרא مَجَازُ الْقُرْآن.
הוא נחשב לאחד המנהיגים הקנאים של ^{أَلْشُّعْرِبِيَّة}الشُّعْرِبِيَّة. פרסם את הקובץ הראשון של
פרשנות לקוראן.

أَلْشُّعْرِبِيَّة: זרם נפוץ בקרב העמים הלא-ערביים, שהנמנים עמו התנגדו לטענה
הערבית, שהערבים הם העליונים, ולהם זכויות יתר. הם התבססו על פסוק
מהקוראן: "... ^{أَكُمُ شُعْرَبًا وَ قَبَائِلَ لَتُعَارَفُوا} [سورة الحجرات (49), פסוק 13] – "האל
ברא את האנשים ^{عَرَبًا}עֲרָבִים ושבטים, כדי שיכירו זה את זה". הם טענו, שככל שהאדם
ירא אלוהים יותר, הוא טוב יותר, ולא בגלל היותו ערבי.

מוֹלִי (ח) מוֹאֵל :

א. בן שבט ערבי, שנספח לשבט ערבי אחר.

ב. לא ערבי (בעיקר פרסי).

ג. עבד משוחרר.

הַמוֹלִי היה בן חסות, שהסתפח לשבט. עם בוא האסלאם, לאחר כיבושי הערבים, כל מי שהיה מעוניין לקבל עליו את האסלאם מבין העמים הכבושים נקרא אף הוא מוֹלִי. הערבים ראו כמובן מאליו את העובדה, שכדי לקבל את האסלאם צריך להסתפח לשבט כלשהו, ומי שמסתפח הוא מוֹלִי. לכן כל האנשים, שקיבלו את האסלאם בארצות הכבושות, היו מוֹאֵל, בני חסות לשבטים הערביים השונים. כך, למשל אָבוּ עֵיידָה – משפחתו הייתה כפופה לחסות תימן, שהוא בֶּטֶן (חלק של שבט) של קְרִישׁ. משפחתו קיבלה את האסלאם באמצעות קבלת החסות של בני משפחת תימן.

חשיבות הסוסים: הסוסים סיפקו עוצמה צבאית – הם הגנו על השבט, ובאמצעותם התנפל השבט על שבטים אחרים. הערבים בתקופה זו היו חברה שחיה על פשיטות. הם גנבו גמלים, סוסים, נשים, צאן ואוהלים, ושרפו את מה שנותר. הסוס היה חשוב יותר מן האדם, כפי שעולה גם בקטע שלפנינו.

رجل من العرب (ש' 3): ערבי.

خَيْل (כותרת): בעלי חיים או בהמות רכיבה.

ייתכן, שהקטע מדבר על בעלי החיים בכלל, ובראש ובראשונה על הגמלים. בכותרת – במילה خَيْל מדובר על בעלי חיים. בקטע מופיעה המילה فَرَس, והיא מציינת סוסים בפרט.

תופעות תחביריות

ש' 1: أَيْ عَيْدَةً – שם מחוסר תנوين (מסתיים בֶּة) (ראה עמ' 35-36).

ש' 2: صَيَاتِيهَا – מفعول مُطلق.

إِكْرَامَهَا لَهَا – יש כאן תופעה של שני מושאים, כשהאחד מופיע ככינוי קניין, והשני מופיע אחרי האות ل.

۞ الْعِزِّ وَالْجَمَالِ وَالْمَنْفَعَةِ وَالْقُوَّةِ عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ – יש כאן מבנה של ... מֵן
 لِمَا يَأْتِيهَا: فِيهَا م
 مَا كَانَ لَهُمْ
 مِّنَ الْإِبْهَامِيَّةِ (מ' הסותמת)
 מֵן الْمَفْسَّرَةِ (מֵן המסבירה)
 מֵן لְאَعَزَّ...

ש' 3: طَاوِيًّا – حال .

תרגום:

הסוסים אצל הערבים

מפי אבו עבידה, שאמר: לא היו הערבים בג'אהליה שומרים דבר מרכושם, ולא מכבדים אותו כמו שנהגו לשמור על הסוסים ולכבד אותם, בגלל החוסן שלהם, היופי שלהם, התועלת ויכולת העמידה, שהיו להם (לערבים) באמצעותם נגד אויביהם. עד (כדי כך), שאדם ערבי הלך לישון כשהוא רעב, בה בשעה שהשביע את סוסו, והעדיף אותו על עצמו, על אשתו ועל ילדיו, והשקה אותו חלב טהור, בה בשעה ש(הם עצמם) שתו מים, שלא המתיקו אותם. הם נהגו לגנות זה את זה על הטיפול הרע בסוסים, על רזונם ועל חוסר השמירה עליהם, והזכירו זאת בשיריהם.

15 صعصة «محيي المؤودات»

صَعَصَةَ (כותרת): אבי-אביו של המשורר האומיי הנודע أَلْفَرَزْدَق. היה מפורסם בימים שלפני האסלאם בשל פעולותיו, המתוארות בקטע זה, ולכן כונה בשם مُحْيِي الْمُوُودَات. הוא היה מכובד בקרב אנשי שבטו. מת בתקופת הח'ליפות של عُثْمَانُ بْنُ عَفَّان (הח'ליף השלישי מבין الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدُونَ – הח'ליפים ישרי הדרך. שלט בשנים 644-656).

109

109

وَأَد: מנהג אכזרי, שעל פיו נהגו לקבור תינוקות בנות, חיות, עם היוולדן. מחמד אסר איסור חמור על מנהג זה, ולכן אין הוא קיים עוד באסלאם. בחברה צבאית, החיה על פשיטות, היו לוקחים את הבנות בשבי, וזאת הייתה חרפה לשבט שבנותיו נשבו. הבנים, לעומת זאת, הגנו על השבט. יתרה מזאת, היו מקרים, שבהם נישאה נערה לבן שבט אחר, והיה חשש שביום מן הימים תפרוץ מלחמה בין שני השבטים. במצב שייווצר יילחמו בניה נגד בני משפחתם. לכן נהגו לקבור את הבנות לאחר היוולדן בעודן חיות.

המונח **وَأَدِّمُوا** מופיע בקוראן ב־سورة التكویر (81), פסוקים 8-9: **وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ...** – "וכאשר ישאלו את פי הבנות הקבורות חיות באיזה חטא הומתו..."

מנהג זה עדיין מתקיים בהודו. הורים קוברים את בנותיהם הפעוטות, בעודן חיות, מסיבות של מצוקה כלכלית.

فَحَلَّ (ש' 5): גמל זכר בלתי מסורס.

جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ (ש' 6): נדר לעצמו נדר.

המספרים 300 / 400 (ש' 7): המספרים אינם חייבים להיות מדויקים!

תופעות תחביריות

כותרת: **صَعَصَعَةٌ** – שם מחוסר תנוי (מסתיים ב־ة) (ראה עמ' 35-36).

ש' 1: **أَبِي عَيْبَةَ** – שם מחוסר תנוי (מסתיים ב־ة) (ראה עמ' 35-36).

ש' 2: (1) **حَفِرٌ بَرًّا** (2) **رَأَتْهُ تَبْكِي** – **جَمَلَتَانِ حَالِيَتَانِ**.

ש' 4: **عُهُمَا أَوْلَادُهُمَا** – **جَمَلَةٌ صَفَةٌ**.

ש' 5: **يَكِينٌ تَحْتَهُ** – **جَمَلَةٌ صَفَةٌ**.

ש' 6: **لَمَكْرَمَةٌ** – נשוא של **إِنَّ**. המילה פותחת ב־لَام التَّأَكِيد. אות זו יכולה להצטרף

אל האיבר המרוחק מן המילה **إِنَّ** בין שהוא הנושא או הנשוא.

ש' 7: **مَوْؤُودَةٌ** – שם אחרי מספרים המסתיימים בשני אפסים ומעלה יבוא

ביחיד, והוא סומך למספר.

תרגום:

צעצה מחייה התינוקות הקבורות חיות

בשם אבו עֵבִידָה: היו קוראים לצעצה 'מחייה התינוקות הקבורות חיות', וזאת משום שעבר ליד איש משבטו, כשהוא חופר באר ואשתו בוכה. אמר לה צעצה: מה גורם לך לבכות? אמרה: בעלי רוצה לקבור חיה את בתי זאת. אמר לו: מה הביא אותך לידי זה? אמר: הדלות. אמר: הנה אני קונה את התינוקת ממך תמורת שתי נאקות עם ולדותיהן, שתכלכלנה אתכם בחלבן, ולא תקבור חיה את הנערה. אמר: אעשה זאת. נתן לו את שתי הנאקות וגמל זכר, שהיה מתחתיו (שרכב עליו), ואמר בנפשו: הנה זה מעשה אציל, ולא קדם לי בו איש מהערבים. ואז קיבל על עצמו, שלא ישמע אודות תינוקת קבורה חיה, אלא יפדה אותה. ובא האסלאם, ועד אז פדה 300 תינוקות כאלה, ויש אומרים – 400.

"איך אומרים את זה בערבית?"

פרוייקט הוראת ערבית מדוברת בבית חינוך רמות חפר

אירית ניימן ואלון פרגמן

על פי מסמך המדיניות החדשה לחינוך לשוני בחוזר מנכ"ל של משרד החינוך (15 באפריל, 1996) הוחלט שהחל משנת התשנ"ז תחול חובת לימוד הערבית כשפה זרה שנייה בכיתות ז'-ט', והחל משנת התשנ"ח תורחב החובה גם לכיתות י'. הדגש בהוראת הערבית הוא על השפה הספרותית, כשהמיומנויות הן קריאה בעיקר, ומעט כתיבה והאזנה. בבתי הספר כמעט לא מלמדים את התלמידים לדבר. המתנגדים להוראת הערבית המדוברת טוענים, שיש דיאלקטים אין-ספור וקשה להחליט איזה דיאלקט ללמד את התלמידים. כמו כן, הערבית היא שפה שקיימת בה תופעת ה'דיגלוסיה'.

המושג דיגלוסיה הוגדר על ידי Ferguson (1959) כ"מצב לשוני שבו יש רב-גוניות מסתעפת של שפה כתובה בצד שפת הדיבור, שגם היא מורכבת מדיאלקטים שונים". AL-Batal (1992) מציין שעניין הדיגלוסיה בערבית אינו רק לשוני, אלא גם פוליטי, דתי ולאומי. לכן, כשמדובר בדיגלוסיה בהוראת הערבית העניין הוא בעל רגישות גבוהה. **בכל זאת, פה ושם צצות יוזמות מקומיות מבורכות.**

בבית חינוך ניסויי קהילתי 'רמות חפר' בקיבוץ מעברות, נושא לימוד הערבית המדוברת הטריד את צוות המורים, את ההורים ואת התלמידים זה זמן רב, והם החליטו להרים את הכפפה ולנסות ללמד את השפה כשפת תקשורת. מחקרים (ברוש, 1988; קרמר, 1990; בן רפאל וברוש, 1994; קרמר ואולשטיין, 1994)

מצביעים על כך שתלמידים מגלים חוסר מוטיבציה ועמדות שליליות כלפי לימוד השפה הערבית, ולגביהם השפה אינה שפת תקשורת.

הוחלט ליצור סדנאות דיבור לתלמידי כיתות ט', שלמדו עד לאותו השלב רק לקרוא ולכתוב. כדי שהדיבור יהיה אותנטי ומאתגר ככל האפשר, הוחלט גם להפגיש את תלמידי רמות חפר, בתום סדרת הסדנאות, עם תלמידים ערבים מקלנסווה. תלמידי שני בתי הספר נפגשו בעבר, אולם אז התקיימו המפגשים בעברית. הפעם המפגש נסב סביב השפה הערבית. צוות המורים לערבית הסתייע בקבוצת סטודנטים ממכללת בית ברל, שעשו השנה את ההתנסות המעשית שלהם בערבית בבית הספר.

מתוך הצוות נבחרו שתי מורות וארבעה סטודנטים שהובילו את המהלך. במסגרת הדיונים המשותפים פותחו חומרי למידה מגוונים, משחקים לעידוד המוטיבציה לדבר ודרכי הוראה שונות, בקבוצות קטנות ובזוגות, במשחקי סימולציה ובתחרויות קבוצתיות.

לאחר סדרה של כעשר סדנאות, שנפרסו על פני תקופה של כחודשיים, התקיים מפגש עם תלמידי כיתות ט' מקלנסווה. המפגש הניב תוצאות מגוונות: היו מקרים שבהם התלמידים דיברו את מה שלמדו, והיו מקרים שדיברו מעבר למה שלמדו ואף שאלו את חבריהם כיצד אומרים מילים ומשפטים שונים. לעתים האינטראקציות נעשו בעברית. במקרים אחדים התלמידים החליפו ביניהם מספרי טלפון. התלמידים הערביים חשו שלראשונה מתייחסים אליהם בגובה העיניים ומתעניינים בשפתם, בתרבותם, בזהותם. הפרוייקט לווה במימון המכללה ותועד בשלושה ימי צילומים: ראשית התהליך כשהתלמידים קוראים אך אינם מדברים; סדנאות הדיבור; ולבסוף – המפגש עם תלמידי קלנסווה.

המסקנות הנובעות מההתנסות הן כדלהלן: הוראת הערבית המדוברת כמוה כהוראתה של כל שפה זרה אחרת, ואין זה דבר של מה בכך, כמקובל לחשוב. זו שפה שונה, לעתים במידה ניכרת, מהשפה הערבית הכתובה, ולא ניתן לצפות לדיבור שוטף אצל התלמידים לאחר מספר מצומצם של סדנאות. עם זאת, מדובר בראשיתו של תהליך, שהגביר את המודעות בקרב התלמידים והעלה את המוטיבציה שלהם ללימודי הערבית. לראשונה, במפגש עם התלמידים מקלנסווה, הם החלו לחשוב: "איך אומרים את זה בערבית?"

כמו כן, הייתה העצמה של כל הגורמים שהשתתפו בפרוייקט: צוות המורות, הסטודנטים ומעל לכולם התלמידים.

הנושא הוצג בכנס איל"ש – האגודה ישראלית לבלשנות שימושית במכללה על שם דוד ילין, בירושלים, בסוכות תשס"ו.

רשימת המקורות:

Ferguson, C. H. (1959). Diglossia. *Word*, 15, 325-340.

Batal, M. (1992). *Diglossia Proficiency. The Need for an Alternative Approach to Teaching, The Arabic Language in America*, Wayne State University, Detroit, pp. 284-304.

Kraemer, R. (1990). *Social psychological factors related to the study of Arabic among Israeli Jewish high school students*. Unpublished PhD dissertation, School of Education, Tel Aviv University.

Kramer, R. & Olshtain, E. (1994). The social context of second language learning in Israeli schools. *Israel Social Science Research*, 9 (1&2), 161-180.

ברוש, ח' (1988). השפעת לימוד הערבית המדוברת בבית הספר היסודי על ההישגים בערבית ספרותית בכיתה ז' של חטיבת הביניים. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, בית הספר לחינוך, אוניברסיטת תל אביב.

ברוש, ח' ובן רפאל, א' (1994). מדיניות לשונית מול מציאות חברתית: הערבית בבית הספר העברי, עיונים בחינוך, 60/59, 351-335.

חוזר מנכ"ל מיוחד (1996). מדיניות החינוך הלשוני בישראל. משרד החינוך, התרבות והספורט, ירושלים.

עַלֵי טַרְף אֶלְלָסָן (על קצה הלשון)

אירית דושיזינברג ויצחק זיסק

מבחר מושגים

إِجْتِمَاعٌ عَاجِلٌ - פגישה דחופה

أَخَذَ عَلَى عَاقِبَتِهِ - קיבל על עצמו

أَسْبَابُ الْإِسَارَةِ - סיבות ההפסד

إِعْتِصَامٌ - שביתת שבת

أَعْرَبَ عَنْ قَلْبِهِ - הביע את דאגתו

أَعْرَبَ عَنْ دَهْشَتِهِ - הביע את תדהמתו

أَلْعَابُ نَارِيَّةٍ - זיקוקין

أُمُورٌ مُلِحَّةٌ - עניינים דחופים

إِنْتَهَرَ الْفُرْصَةَ - ניצל את ההזדמנות

إِنذَارٌ - אזהרה

إِنَّ لَمْ يَكُنْ بِحَوْرَتِكُمْ - אם אין בידכם / בבעלותכם

بَاءٌ بِالْفِشْلِ - נכשל

تَحْدِيدًا - ליתר דיוק

تَرْجُمةٌ فُورِيَّةٌ - תרגום סימולטני

تَسْرِح - שחרור (מן הצבא)
 تَلَوَّثُ أَيْمَاهُ - הזדהמות המים
 تَلَوِيثُ أَيْمَاهُ - זיהום המים
 تَنْكِيْل - התעללות
 تَنْكِيْلُ جِنْسِي - התעללות מינית
 تَهْدِيَةُ الْخَوَاطِر - הרגעת הרוחות
 تَوْقِيْتُ صَيْفِي - שעון קיץ
 جَلْسَةُ مُطَوَّلَةٌ - ישיבה ארוכה
 جَوْدَةُ الْبَيْتَةِ - איכות הסביבה
 حَمْلَةٌ فِي رُزْمَةٍ - עסקת חבילה
 حَوَارِ الطُّرْشَان - דרשיח של חירשים
 حَيِّبَةُ أَمِيل - מפח נפש
 شَبَكَةُ الْمَجَارِي - רשת הביוב
 عَلَى أَعْرَجَل - במהירות
 عَمَلٌ إِدَارِي - עבודה משרדית
 فِي الْآوِنَةِ الْأَخِيرَةِ - בזמן האחרון
 فِي سَبِيلِ الْمَثَال - לדוגמה
 فِي أَسْفَلِ الصَّحِيفَةِ - בשולי העיתון
 فِي طَلَبَعَتِهِمْ - בראשם
 فِي غُضُون - במשך
 فِي مُتَنَاوَلِ أَيْدٍ - בהישג יד
 فِي وَفْتٍ لَاحِقٍ - במהירות
 عَاصِمَةُ الضَّبَاب - עיר הערפל (= לונדון)
 عَدَمُ فُقْدَانِ الْيَأْس - לא להתייאש
 عَرْقَلَةٌ - שיבוש

لَا يَزَالُ مُصِيرٌ
لَا يَعْقِلُ - לא ייתכן
גורלו אינו ידוע - مَجْهُولًا

مَجْمُوعَةٌ دَعَمَ - קבוצת תמיכה

مِنْ شِدَّةِ الْخَوْفِ - מרוב פחד

الْمَصْلَحَةُ الْعَامَّةُ - טובת הכלל

مَطَالِبٌ / مُتَطَلِّبَاتٌ - דרישות

مَطَّلَعَ الْأُسْبُوعَ الْقَادِمَ - בתחילת השבוע הבא

مُلاَبَسَاتُ الْحَادِثِ - נסיבות האירוע

مُنْتَجَاتُ غَدَائِيَّةٍ - מוצרי מזון

مُوفِدٌ - שליח

نَشَاطَاتُ تَرْفِيهِيَّةٍ - פעילויות חברתיות

نَظَرَةُ الْمُجْتَمَعِ الْمُقَاصِرَةِ - צרות אופק

מונחים מתחום הספורט

איסוף: יצחק זיסק

بَطَاقَةٌ (كَرْت) صَفْرَاءُ / خُمْرَاءُ - כרטיס צהוב / אדום

تَشْكِيلَةٌ هُجْرَمِيَّةٌ - מערך התקפי

تَشْكِيلَةٌ دِفَاعِيَّةٌ - מערך הגנתי

تَعَادُلٌ - שוויון / תיקו

حَارِسُ الْمَرْمَى - שוער

حَكَمٌ - שופט (כדורגל)

رُكْلَةُ حُرَّةٌ - כדור חופשי

رَكْلَةٌ أَلْتَرَجِيحُ / تَرْجِيحِيَّةٌ - 'פנדל' (בעיטת עונשין מ-11 מטר)

شُبَّاكٌ - שער

أَلَشُّوْطُ أَلْأَوَّلُ / أَلثَّانِي - המחצית הראשונה/ השנייה

ضَرْبَةٌ جَزَاءٌ - בעיטת עונשין

كَابَتِنٌ - קפטן של נבחרת

مُبَارَاةٌ يُؤْمَنُ أَلنَّهَائِي - שמינית הגמר

مُبَارَاةٌ رُبْعُ أَلنَّهَائِي - רבע הגמר

مُبَارَاةٌ نِصْفُ أَلنَّهَائِي - חצי הגמר

مَتَفَرِّجٌ - צופה (במשחק)

مَقَاعِدُ أَلْأَحْيَاطِيَّيْنِ - ספסלי המחליפים

أَلْمُنْتَخَبُ أَلْمُنَافِسِ - הנבחרת היריבה

مِنْطَقَةُ أَلْجَزَاءِ - רחבת העונשין

نِهَائِيَّاتُ كُرَّةِ أَلْقَدَمِ - גמר (של משחקי) הכדורגל

هَدَفٌ - שער / "גול"

פעלים:

إِرْتَكَبَ خَطَأً - ביצע טעות

تَأَهَّلَ إِلَى أَلنَّهَائِي - עלה לגמר

سَيَّطَرَ عَلَى أَلْكُرَّةِ - הפגין שליטה בכדור

سَدَّدَ كُرَّةً - בעט כדור

هَزَّ أَلشُّبَّاكُ - הרעיד את הרשת

אלף לילה – פסטיבל דרמה ערבית מודרנית (בעברית)

התיאטרון הערבי-עברי ביפו
תיאטרון אל-סראייא / תיאטרון מקומי

נעמי אביבי־זייסבלט

בראשית מאי 2006 התקיים ביפו, בתיאטרון הערבי-עברי, שבוע פסטיבל 'דרמה ערבית מודרנית'. במהלכו הוצגו תשעה מחזות, שנכתבו על ידי מחזאים ערביים ממדינות שונות ובתקופות שונות. רוב המחזות תורגמו לעברית במיוחד בעבור הפסטיבל, והוצגו בעברית, חלקם בהפקה מלאה וחלקם בקריאה מבוימת. חלקם הקטן הוצג בערבית עם תרגום (מוקרן) לעברית.

כל זה נעשה כדי לחשוף את התרבות הערבית העשירה, בתחום הדרמה הערבית המודרנית והתיאטרון הערבי לסוגיו, בפני הקהל היהודי. כל ערבי הפסטיבל נפתחו בהרצאות, שבהן ניתן היה להתוודע לדרמה הערבית כז'אנר ספרותי, לתיאטרון הערבי לסוגיו ולשפת התיאטרון. פרופסור שמואל מורה הציג בפני הנוכחים את תיאטרון הצלליות הערבי, פרופסור ששון סומך דיבר על שפת התיאטרון הערבי, פרופסור אדוארד זיתר, מומחה לתיאטרון הסורי, עסק בהתפתחותו של התיאטרון הסורי, תכניו ושפתו. כך עשו גם הפרופסור גבי רוזנבאום לגבי התיאטרון במצרים, וד"ר מסעוד חמדאן לגבי התיאטרון הפלסטיני.

בין המחזות שהוצגו במסגרת הפסטיבל: שיר המוות, מאת תופיק אלחכים (מצרים), סעדון המשוגע, מאת לנין אל-רמלי (מצרים), המסכה, מאת ממדוח עדואן (סוריה), גבירותיי ורבותיי, מאת מחמד אל מאע'וט (סוריה), הוא לא מת,

מאת חסיין ברגותי (ראמאללה), הציפורים בונות את קנן בין האצבעות, מאת מעין בסיסו (עזה) ועוד.

ראוי לציין את האווירה הייחודית ששרתה בערבי הפסטיבל, בעזרתם האדיבה של העיר יפו והמבנה המיוחד והקסום של התיאטרון. ראוי לציין שיתוף הפעולה בין הערבים ליהודים, שבא לידי ביטוי מוחשי ביותר, החל מיוצרי הפסטיבל: ד"ר ורדה פיש, מנהלת אומנותית והמפיק מחמוד דסוקי, מנהל תאטרון אל סראייא, ביפו; דרך המתרגמים: עמאד ג'בארין, גבריאל רוזנבאום, חני עמית-כוכבי ועוד; הבמאים: פרנסואה אבו סאלם, נורמן עיסא, דורון תבורי, גיא כהן, יגאל עזרתי, עמאד ג'בארין ועוד; עבור בשחקנים ערביים ויהודיים, ביניהם: נורמן עיסא, שרה פון שוורצה, עלי סלימאן, סלים דאן, דורון תבורי, ועוד; וכלה בקהל המערוב, היהודי-ערבי, שגדש את אולם התיאטרון מדי ערב, ונהנה מהרצאות, מהצגות ומארוחה עשירה ממיטב מאכלי המטבח הערבי.

ד"ר ורדה פיש כתבה בחוברת התוכנית: "התיאטרון כחוויה קהילתית משתקף לא רק בתכנים, אלא גם במבנה של המחזה וההצגה. בהרבה מחזות הקהל הוא חלק מהמחזה, כמשתתף פעיל; דמויות עולות מתוך הקהל לבמה, שחקנים פונים לקהל כחלק מעולם ההצגה...". אכן, הייתה זו חוויה קהילתית, שהקרבה בין הקהל לשחקנים, לבמה, לעתים גם בלי במה ממשית, תרמו להעצמתה.

מחמוד דסוקי, מנהל ומפיק הפסטיבל, כתב באותה החוברת: "יפו יודעת לארח טוב מאוד את אורחיה... עשתה זאת בעבר הרחוק כשאירחה את גדולי המחזאים, היוצרים, השחקנים והזמרים הערביים לפני קום המדינה, כמו עבד אלוהאב, אם כלת'ם, תופיק אל חכים ואחרים... כיום התיאטרון הערבי-עברי מחזיר את ההיסטוריה אחורה... לא היה פשוט לנהל ולהפיק פסטיבל מגוון כזה, אבל היה מעניין. לא נותר אלא לאחל לכולנו הנאה וכיף בכל ימי הפסטיבל".

ואני, שנכחתי ברוב ימי הפסטיבל, מבקשת להעיד שאכן הנאה וכיף היו מנת חלקם של המבקרים.

הדרמה ככלי ללימוד שפה זרה

אילת פרלמן

Lambert Alen, במאמרו **Structure Drama** טוען, כי אחת התרומות החשובות של הדרמה בחינוך היא טיפוח השימוש בשפה (O'Neil Ceiculy & Lambert Alen, 1980). השפה היא הכלי שבאמצעותו הדרמה מופעלת. כאשר מתקיים משחק תפקידים, לשפה יש חשיבות רבה, כי השימוש בה הוא הכרחי. הדרמה מאפשרת הן למורה, הן לתלמיד להשתמש בשפה בצורה ספונטנית וטבעית, ולא להיות כבולים למשפטים קבועים. כמו כן, הדרמה משפרת את ההוראה, כי היא מאפשרת למורה ולתלמיד לסטות מדפוסי הוראה מוכרים ונדושים של שימוש בשפה. בעקבות שימוש ספונטני וטבעי בשפה, תהליך הלמידה גם הוא ספונטני ובלתי צפוי מראש, ורכישת הידע נוצרת תוך כדי תהליך הלמידה. הדרמה מביאה לשיפור המוטיבציה ללמידה ולהבנה, מעודדת שימוש נרחב בשפה, מפתחת גמישות אצל המורה ואצל התלמיד ומעודדת חשיבה יצירתית לפתרון בעיות.

בכיתה י"ב במגמת ערבית לימדתי שני סיפורים: *قصة حب* – סיפור אהבה, ו*ألفنديل الصغیر* – הנר הקטן. את הסיפור הראשון לימדתי בצורה קונוונציונאלית. לעומת זאת, בלימוד הסיפור השני עבדנו בקבוצות בנות ארבעה תלמידים. לאחר שעברנו על אוצר המילים וקראנו את הסיפור, עובד הסיפור למחזה בשלבים, כאשר כל אפיזודה עובדה בנפרד ואחר כך הוצגה בפני הכיתה. בכל שלב על התלמידים היה להחליף דמויות. לבסוף הוצג המחזה כולו בפני בכיתה.

התגובות הראשונות של התלמידים היו מגוונות: הלם ופליאה – דור: "אני לא בחרתי ללמוד תיאטרון, למה אני צריך להציג?" וכן שמחה והתרגשות – נורית: "סוף סוף עושים משהו מעניין", אורן: "חבל שלא למדנו כך בשנים קודמות".

לעיבוד הסיפור למחזה הייתה השפעה רבה על התלמידים, על המורה, על הלמידה ועל ההישגים. מאחר שהיה על התלמידים לעבד את הסיפור למחזה, הם נאלצו לשנות את המשפטים בסיפור – היה עליהם ליצור מבנים תחביריים שונים מהמקור. בפעילות זו הם יישמו תופעות תחביריות שלמדנו (כגון: תיאור אופן, תיאור ההבחנה, שלילה מוחלטת, משפטי תנאי). לעתים הם הוסיפו משפטים מתוך הדמיון, כדי לגרום לסיפור להיות משעשע ומצחיק. באשר להבעה בעל פה – כולם זכרו את המשפטים המרכזיים בסיפור, אך במחזה הם לא היו צמודים לטקסט, ויצרו משפטים עצמאיים. כמו כן הם הפגינו ביטחון בשיחה בעל פה. העבודה הייתה בקבוצות, כולם היו שותפים ביצירת המחזה ובהצגתו, ניכרו שיתוף פעולה והפריה הדדית. ההתלהבות בקבוצה הייתה רבה, ואפילו התלמידים החלשים גילו עניין רב בחומר הנלמד. הם היו מעורבים מאוד בתהליך. הם הרגישו שמקשיבים להם ושמתייחסים ברצינות אל רעיונותיהם. הקשר בין המורה לתלמידים היה הדוק יותר, הלמידה הייתה משותפת, והמורה הראתה יחס אישי יותר לתלמידים. הקשר ביניהם היה ישיר וקרוב יותר. המורה גילתה התלהבות שסחפה גם את התלמידים. בכיתה היה רעש חיובי של עבודה בקבוצה. כל התלמידים הפגינו ידע רב בסיפור. כולם השתתפו בשיחה בעל פה, ותוצאות הבחינה היו גבוהות בקרב כל התלמידים. הציון של ההצגה היה קבוצתי. כולם קיבלו ציון גבוה, דבר שהעלה את המוטיבציה אצל התלמידים החלשים. כולם אמרו שהם נהנו מן העבודה בקבוצות, וביקשו כי נאמץ שיטת עבודה זו גם בנושאים האחרים. דור, שלא התלהב בהתחלה, אמר שהיה לו קשה בהתחלה, אך עם הזמן נהיה לו נחמד בשיעורים, וכיוון שהיה לו קושי להציג בכיתה – הוא וחברו החליטו לעשות תיאטרון בובות.

